

ПІДГОТОВКА ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ З ВОДНИХ ВИДІВ СПОРТУ

ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

ПЛОТНІКОВА К. Р.

УДК 378.014

НА сучасному етапі розвитку суспільства, освіти та науки значно підвищуються вимоги до компетентності фахівців різних галузей, що потребує суттєвих змін у професійній підготовці спеціалістів, яка повинна здійснюватися з урахуванням набутого вітчизняного й зарубіжного досвіду, з використанням ефективних сучасних інноваційних технологій. Підґрунтям цього повинні бути оновлені відповідно до світових стандартів зміст і форми організації освітнього процесу. Навчально-виховний процес у закладах вищої освіти України повинен бути зорієнтований на формування особистості, здатної до постійного оновлення знань, швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері та організації праці в умовах ринкової економіки.

Соціально-економічні зміни, що відбулися в Україні, суттєво змінили сутність професійної діяльності фахівців різних галузей, зокрема, фізичної культури і спорту. Традиційні зміст, форми й методи їхньої підготовки не повністю відповідають вимогам сьогодення. Тому на заклади

вищої освіти в галузі фізичного виховання і спорту покладається відповідальність за підготовку нового інноваційного покоління з відповідним рівнем кваліфікації.

Аналіз історіографічних матеріалів щодо дослідження питання підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту в Україні показав, що ця проблема є предметом багатьох наукових розвідок. Формування фізичної культури як складової частини загальної культури суспільства, спрямованої на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування особистості, неможливе без підготовки висококваліфікованих фахівців з фізичної культури та спорту, зокрема, тренерів-викладачів, які мають високий рівень базової фахової підготовки [3; 5–6].

В умовах реформування освіти досліджувана проблема містить низку питань, які потребують вирішення або уточнення. Опануванню питання підготовки тренерів-викладачів у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти приділено недостатньо уваги; студенти не володіють знаннями та вміннями в тому обсязі й на тому рівні, які затребувані сучас-

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

ною освітньою практикою. Професійна підготовка майбутнього тренера-викладача неможлива без цілісного вивчення питання наукового пошуку. Разом із тим творчий пошук нових шляхів і наукове вирішення проблеми підготовки тренерів-викладачів, зокрема, з водних видів спорту в закладах вищої освіти України, неможливі без знання й переосмислення історичного досвіду минулого, у якому можна знайти відповіді на питання, що гостро постають перед сучасною системою фізичної культури і спорту [1–3; 5–6].

Аналіз науково-методичної літератури та програмно-нормативної бази освітнього процесу підготовки тренерів-викладачів з водних видів спорту в закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття) дозволив проаналізувати погляди провідних учених на цю проблему. Підготовку фахівців фізичної культури науковці розглядають у широкому спектрі наукових досліджень. Лише за останні роки цій проблемі присвячено низку наукових розвідок, спрямованих на: дослідження історії розвитку спортивного руху (О. Вацеба, А. Цьось); професійне становлення фахівців фізичної культури і спорту (Л. Сущенко); побудову спортивної підготовки кваліфікованих тренерів-викладачів з водних видів спорту. (Ю. Дехтярьов, Д. Силантьєв) та ін.

Зазначені вище науковці зосереджувалися на висвітленні питань у межах своїх наукових розвідок і лише частково торкалися феномену підготовки тренерів-викладачів з водних видів спорту в закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття) як психолого-педагогічної проблеми. У більшості

випадків увагу приділено лише окремим складовим компонентам освітнього або тренувального процесу досліджуваного питання. Тому здійснимо психолого-педагогічний аналіз наукових джерел щодо підготовки тренерів-викладачів з водних видів спорту в закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття).

У навчальному посібнику О. Худолій „Загальні основи теорії і методики фізичного виховання” розглянуто загальні питання теорії фізичного виховання. Зазначено, що в історичному розвитку теорія і методика фізичного виховання пройшла кілька етапів. Досліджуваний нами період (друга половина XX – початок XXI століття) визначено як „Новітній час (1946 – 2007), який характеризується становленням фундаментальної науки про фізичне виховання і спорт. Результати наукового пошуку можуть бути корисними для обґрунтування періодизації розвитку вітчизняної підготовки тренерів-викладачів з водних видів спорту в закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття). Щодо водних видів спорту, то цінним у дослідженні є висновки стосовно розвитку такого виду спорту, як плавання. Так, у роботі зазначено, що на початку 1990-х років XX століття на базі традиційних видів спорту почали інтенсивно розвиватися нові види рухової активності, а на основі інтеграції різних видів в результаті сполучення аеробіки і плавання виникла аквааеробіка [7].

Є. Євтушенко в процесі вивчення питання розвитку змісту та структури фізичного виховання у вищих педагогічних навчальних закладах України в 1944 – 1991 рр. установив, що основними носіями змісту

та структури фізичного виховання студентів вишів були навчальні плани й програми єдиного державного зразка. У програмах зміст фізичного виховання диференціювався за спрямуванням, компонентами, рівнем підготовки студентів. Програмою передбачено, що студенти мали засвоїти знання з основ теорії та методики організації фізичного виховання і спортивного тренування; бути готовими до пропагандистської роботи в галузі фізичної культури; виступати в якості організаторів, тренерів та спортивних суддів. Перша загальнодержавна програма з фізичного виховання для вишів була затверджена в 1937 році, складалася вона відповідно до комплексу ГПО (готовий до праці і оборони).

Дослідником з'ясовано, що програми змінювалися протягом усього зазначеного періоду. У 1948 році була введена в дію спеціальна програма з фізичного виховання для педагогічних інститутів. У ній військова підготовка поступово відходить на другий план. Акцент зроблено на загальнофізичний розвиток, набагато більше уваги відводилося спорту. На спортивне вдосконалення, перш за все, були зорієнтовані факультативні курси, до складу яких входило плавання.

У 1956 році була затверджена нова редакція попередньої програми під назвою „Обов'язковий курс фізичної підготовки за комплексом «Готовий до праці та оборони СРСР»”. У ній була підтверджена спортивна спрямованість змісту фізичного виховання студентів, спортивна спеціалізація за видами спорту, зокрема з плавання. Науковцем встановлено, що спортивна спеціалізація навчальних груп сприяла підвищенню якості спортивної підготовки студентів і покращенню

спортивно-масової роботи. У програмі 1963 року з фізичного виховання зберігався курс на фізичний розвиток студентів. Плавання знову виокремлювалося основним видом спорту. Вимоги програми пов'язувалися вже не з нормативами комплексу ГПО, а з нормативами Єдиної спортивної кваліфікації [4].

У статті У. Проценко висвітлено основні тенденції становлення та розвитку системи підготовки кадрів для фізичного виховання та спорту в Україні в другій половині ХХ століття, розкрито суспільно-історичні та економічні умови заснування й функціонування спеціалізованих навчальних закладів та схарактеризовано змістові аспекти підготовки фахівців фізичного виховання та спорту в них. Авторкою виявлено динаміку збільшення факультетів фізичного виховання та відкриття нових навчальних закладів у досліджуваній період. У 1949 році відбулося відкриття факультетів фізичного виховання та спорту в Кам'янець-Подільському та Черкаському педінститутах; у 1979 році було засновано Харківський державний інститут фізичної культури; у 1980 році створено Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту.

Погоджуємося з висновками У. Проценко щодо значного впливу на розвиток фізичної культури і спорту фактів відкриття факультетів та створення інститутів фізичної культури і спорту. Підготовлені викладачі фізичного виховання, тренери та фахівці оздоровчої фізкультури значно підсилювали роботу щодо підготовки спортивних кадрів [6].

Цінним для нашого наукового пошуку є дослідження М. Баки, яке стосується організаційно-методичних основ розвитку

фізичної культури і спорту в республіці (на матеріалі Української РСР). Статистичні показники, які характеризують розвиток фізичної культури і спорту в УРСР протягом чверті століття, свідчать про позитивну динаміку становлення досліджуваної галузі взагалі та проблеми наукового пошуку зокрема. Згідно з показниками, представленими в роботі, які характеризують розвиток фізичної культури і спорту в Українській РСР у 1965 – 1989 рр., наприклад: кількість працівників із вищою фізкультурною освітою в 1965 році становила 11008 осіб, а вже в 1989 році – 43129 осіб; плавальних басейнів в 1965 році було 225 споруд, а в 1989 році – 419 [1].

Отже, питання підготовки тренерів-викладачів з водних видів спорту в закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття) в історико-педагогічній літературі висвітлювалося, проте все ще залишається серед молододосліджених проблем. Аналізу були піддані лише деякі аспекти цього питання, без урахування достатньої сукупності фактів, змістовного висвітлення проблем, узагальнення історичного матеріалу, використання та аналізу значного обсягу джерельної бази. Разом з тим зібраний фактичний матеріал, узагальнення та висновки можуть бути враховані при розробці та викладанні фахових навчальних курсів, спецкурсів, спецсемінарів у закладах вищої освіти України. З огляду на зазначене вище окреслюється потреба в подальшому поглибленому та комплексному дослідженні питання наукового пошуку.

Література

1. Бака М. М. Организационно-методологические основы развития физической культуры и спорта в республике (на материале Украинской ССР) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра пед. наук : спец.

13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / М. М. Бака. – М., 1990. – 32 с.

2. Буценко А. В. Становлення та розвиток фізичного виховання молоді на півдні України (друга половина XIX – початок XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / А. В. Буценко. – Старобільськ, 2017. – 20 с.

3. Вацеба О. Бібліографічний огляд дисертаційних досліджень з історії вітчизняної фізичної культури і спорту [Електронний ресурс] / Оксана Вацеба // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2008. – Вип. 3. – С. 219 – 228. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlukbit_2008_3_17.

4. Євтушенко Є. Г. Розвиток змісту та структури фізичного виховання у вищих педагогічних навчальних закладах України у 1944 – 1991 рр. / Є. Г. Євтушенко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. / Криворіз. нац. ун-т. – Кривий Ріг : КНУ, 2016. – № 47. – С. 230 – 236.

5. Кутек Т. Особливості навчального процесу майбутніх фахівців галузі „Фізична культура і спорт” / Тамара Кутек // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2009. – Вип. 13, Т. 4. – С. 90 – 94.

6. Проценко У. М. Становлення системи підготовки кадрів для фізичного виховання та спорту в Україні у другій половині 20 століття / У. М. Проценко // Наук. зап. Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Сер. : Педагогічні та історичні науки : зб. наук. ст. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-

т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 111. – С. 133 – 140.

7. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання : навч. посіб. / О. М. Худолій. – 2-е вид., випр. – Х. : „ОБС”, 2008. – С. 24.

References

1. Baka, M. M. (1990). Organizacionno-metodologicheskie osnovy razvitija fizicheskoy kul'tury i sporta v respublike (na materiale Ukrainskoj SSR) [Organizational and methodological bases of development of physical culture and sports in the Republic (on the material of the Ukrainian SSR)]. Extended abstract of Doctor's thesis. Moscow [in Russian].

2. Butsenko, A. V. (2017). Stanovlennia ta rozvytok fizychnoho vykhovannia molodi na pivdni Ukrainy (druha polovyna KhIKh – pochatok KhKh stolittia) [Formation and development of physical education of youth in the South of Ukraine (the second half of the nineteenth – early twentieth century)]. Extended abstract of candidate's thesis. Starobilsk [in Ukrainian].

3. Vatsaba, O. (2008). Bibliohrafichnyi ohliad dysertatsiinykh doslidzhen z istorii vitchyznianoї fizychnoi kul'tury i sportu [Bibliographical review of dissertation research on the history of the national physical culture and sports]. Bulletin of Lviv University. Ser. : Book science, library science and information technology. – 2008. – Vol. 3. – S. 219 – 228. – Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlukbit_2008_3_17_ahhh [in Ukrainian].

4. Yevtushenko, Y. H. (2016). Rozvytok zmistu ta struktury fizychnoho vykhovannia u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy u 1944 – 1991 rr.

[Development of the content and structure of physical education in higher educational institutions of Ukraine in 1944 – 1991]. Pedagogy of higher and secondary school: collection of scientific works / Kryvyi Rih national University. - Krivoy Rog: KNU, 2016. - №47. – S. 230 – 236 [in Ukrainian].

5. Kutek, T. (2009). Osoblyvosti navchalnoho protsesu maibutnikh fakhivtsiv haluzi „Fizychna kultura i sport” [Features of the learning process of future industry professionals „Physical culture and sport”] Young sports science of Ukraine : ZB. sciences'. so on the industry of physical culture and sports. - L., 2009. – Vol. 13, vol. 4. – P. 90 – 94 [in Ukrainian].

6. Protsenko, U. M. (2013). Stanovlennia systemy pidhotovky kadriv dla fizychnoho vykhovannia ta sportu v Ukraini u druhii polovyni 20 stolittia [Formation of the system of training for physical education and sports in Ukraine in the second half of the 20th century] Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii: Pedahohichni ta istorychni nauky : [zb. nauk. statei] / M-vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. – K. : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2013. – Vyp. 111. – С. 133 – 140 [in Ukrainian].

7. Khudolii, O. M. (2008). Zahalni osnovy teorii i metodyky fizychnoho vykhovannia [General foundations of the theory and methodology of physical education]. Kharkiv: „OVS” [in Ukrainian].

* * *

Плотнікова К. Р. Підготовка тренерів-викладачів з водних видів спорту як психолого-педагогічна проблема

У статті здійснено аналіз науково-методичної літератури та програмно-

нормативної бази освітнього процесу підготовки тренерів-викладачів з водних видів спорту в закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття). Проаналізовано погляди провідних учених на цю проблему. Аналіз історіографічних матеріалів щодо дослідження питання підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту в Україні показав, що ця проблема є предметом багатьох наукових розвідок. Формування фізичної культури як складової частини загальної культури суспільства, спрямованої на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування особистості, неможливе без підготовки висококваліфікованих фахівців з фізичної культури та спорту, зокрема, тренерів-викладачів, які мають високий рівень базової фахової підготовки. Установлено, що питання підготовки тренерів-викладачів з водних видів спорту в закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття) в історико-педагогічній літературі висвітлювалося, проте все ще залишається серед малодосліджених проблем. Аналізу були піддані лише деякі аспекти цього питання, без урахування достатньої сукупності фактів, змістовного висвітлення проблем, використання та аналізу значного обсягу джерельної бази. Разом із тим зібраний фактичний матеріал, узагальнення та висновки можуть бути враховані при розробці та викладанні фахових навчальних курсів, спецкурсів, спецсемінірів у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: освіта, тренер, тренер-викладач, спорт.

Плотникова Е. Р. Подготовка тренеров-преподавателей по водным видам спорта как психолого-педагогическая проблема

В статье осуществлен анализ научно-методической литературы и программно-нормативной базы учебного процесса подготовки тренеров-преподавателей по водным видам спорта в учреждениях высшего образования Украины (вторая половина XX – начало XXI века). Проанализированы взгляды ведущих ученых на данную проблему. Анализ историографических материалов по исследованию вопроса подготовки специалистов физического воспитания и спорта в Украине показал, что исследуемая проблема является предметом многих научных публикаций. Формирование физической культуры как составной части общей культуры общества, направленной на укрепление здоровья, развитие физических, морально-волевых и интеллектуальных способностей человека с целью гармоничного формирования личности, невозможно без подготовки высококвалифицированных специалистов по физической культуре и спорту, в частности, тренеров-преподавателей, которые имеют высокий уровень базовой профессиональной подготовки. Установлено, что вопрос подготовки тренеров-преподавателей по водным видам спорта в учреждениях высшего образования Украины (вторая половина XX – начало XXI века) в историко-педагогической литературе изучался, однако все еще остается среди малоисследованных проблем. Аналізу були підвергнуті лише деякі аспекти цього питання, без урахування достатньої сукупності фактів, змістовного висвітлення проблем, використання та аналізу значного обсягу джерельної бази. Разом із тим зібраний фактичний матеріал, узагальнення та висновки можуть бути враховані при розробці та викладанні фахових навчальних курсів, спецкурсів, спецсемінірів у закладах вищої освіти України.

достаточной совокупности фактов, содержательного освещения проблем, использования и анализа значительного объема источников. Вместе с тем, собранный фактический материал, обобщения и выводы могут быть учтены при разработке и преподавании специальных учебных курсов, спецкурсов, спецсеминаров в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: образование, тренер, тренер-преподаватель, спорт.

Plotnikova K. R. Training of Coach-Teachers of Water Sports as a Psychological and Pedagogical Problem

The article analyzes the scientific and methodological literature and the syllabus-normative base of the educational process of training coach-teachers of water sports in higher education institutions of Ukraine (the second half of the XX – the beginning of the XXI century). The views of the leading scientists on this problem are analyzed. The analysis of historiographical materials investigating training specialists of physical education and sports in Ukraine has shown that the problem under study is the subject of many scientific studies. The formation of physical culture as an integral part of the general culture of society, aimed at strengthening health, development of physical, moral, volitional and intellectual abilities of a person for the purpose of harmonious formation of an individual, is impossible without training of highly qualified specialists in physical education and sports, in particular, coach-teachers who have a high level of basic training. It has been discovered that the issue of training of coach-teachers of water sports in institutions of higher education of Ukraine (the second half of the XX – the beginning of the XXI century) is not sufficiently investigated, in spite of the fact that there were

attempts to consider this problem in the historical and pedagogical literature. Only some aspects of the problem under study were analyzed, without any account of a sufficient set of facts, substantive coverage of problems, the use and analysis of a significant amount of sources. At the same time, the collected factual material, generalizations and conclusions can be taken into account in the development and teaching of special training courses, special courses, and special seminars in higher educational institutions of Ukraine.

Key words: education, coach, coach-teacher, sports.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2018 р.

Прийнято до друку 23.11.2018 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.